

# SOSIALØKONOMEN

NR. 6 NOVEMBER 1958

## AV INNHOLDET:

⤵  
Kreditmarkedstatistikk -  
et finansielt nasjonalregnskap

⤵  
En Nordisk Investeringsbank

⤵  
Investerings finansiering

⤵  
Pengenes omløpshastighet  
⤵

# SOSIALØKONOMEN

Tidligere Stimulator

**Nr. 6 — 12. årgang — november 1958**

*Utgiver:* Sosialøkonomisk Samfunn

*Ansvarlig redaktør:* Harald Hanssen-Bauer, telef. 56 57 70

*Medredaktør:* Gunnar Fløystad, telef: 33 35 00

Sosialøkonomen utkommer med 10 nummer pr. år og sendes gratis til medlemmene av Sosialøkonomisk Samfunn.

*Abonnementspris pr. år:* Kr. 30,— (for 1958: kr. 20,—), postgiro 15530, Universitetsforlagets tidsskrifter.

*Løssalg:* Kr. 3,— pr. nummer.

Alle henvendelser angående abonnement og forsendelse rettes til

UNIVERSITETSFORLAGET Karl Johans gate 47, Oslo

Annonser tegnes ved forretningsføreren, Frederiksgt. 3, Oslo, telef. 33 35 00, postgirokonto 16354.

## ANNONSEPRISER:

|                              |           |                               |          |
|------------------------------|-----------|-------------------------------|----------|
| Bakre omslagsside . . . . .  | kr. 300,— | $\frac{1}{4}$ side . . . . .  | kr. 90,— |
| $\frac{1}{1}$ side . . . . . | kr. 250,— | $\frac{1}{8}$ side . . . . .  | kr. 55,— |
| $\frac{1}{2}$ side . . . . . | kr. 150,— | $\frac{1}{16}$ side . . . . . | kr. 35,— |

## INNHold

|                                                                                         |    |
|-----------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Svar på en utfordring . . . . .                                                         | 3  |
| Mikael Selsjord: Kredittmarkedsstatistikk —<br>et finansielt nasjonalregnskap . . . . . | 4  |
| Hans Heli: Investerings finansiering . . . . .                                          | 5  |
| Eivind Eriksen: En Nordisk Investeringsbank . . . . .                                   | 7  |
| Einar Magnussen: Pengenes omløpshastighet . . . . .                                     | 8  |
| Bjørn Thalberg: Internasjonal konfereanse om<br>«The theory of capital» . . . . .       | 11 |
| Kolbjørn Pollen: Indeksoppgjøret høsten 1958 . . . . .                                  | 14 |
| Sosialøkonomisk Samfunn . . . . .                                                       | 19 |

# Svar på en utfordring

*Sosialøkonomisk Samfunn har i høst tatt i mot og besvart en utfordring. Utfordringen var rettet mot sosialøkonomene. Den kom ikke fra noen spesiell person eller gruppe av personer, men den kom fra vårt samfunn og fra vår tid. Utfordringen er blitt mottatt ved at Sosialøkonomisk Samfunn i november arrangerer en konferanse hvor en rekke av tidens sentrale økonomiske problemer settes under debatt og hvor mange av landets fremste menn på det politiske og på det faglig-økonomiske plan deltar.*

*Sosialøkonomien inntar på mange måter en merkelig stilling i vårt land. I mange år var det økonomiske studium en lettvint liten affære — et studium som jurister ofte tok som en tilleggsutdannelse. Senere, i årene etter krigen, har vel det økonomiske studium vært det mest omdiskuterte universitetsstudium, ut fra vidt forskjellige utgangspunkter. Samtidig har kjennskapet til sosialøkonomene blant folk flest vært heller dårlig. En Fakta-undersøkelse antyder at ca. 85 prosent av befolkningen har praktisk talt intet konkret kjennskap til sosialøkonomene.*

*På den annen side er sosialøkonomene blitt tatt i mot med åpne armer av samfunnet. Det sitter i dag sosialøkonomer i en lang rekke viktige stillinger i vårt samfunn, — i stillinger hvor de i høy grad er med på å forme landets fremtid. Man finner dem bl. a. i Stortinget, i regjeringen, i regjeringskontorene, i de viktigere finansinstitusjoner, i de toneangivende tidsskrifter, i de større aviser, i politiske og økonomiske organisasjoner som spiller en så stor rolle i vårt demokrati, i viktige utvalg og komiteer og i en lang rekke bedrifter innen forskjellige næringer. Dette viser at samfunnet i dag i høy grad har behov for den innsikt og fagkunnskap sosialøkonomen representerer. Måten samfunnet har mottatt sosialøkonomene på er en utfordring til hele standen. Dette er utfordringen fra vårt samfunn.*

*En rekke av de viktigere og mer sentrale spørsmål som er oppe til debatt og til avgjørelse i vår tid er av økonomisk karakter. Det kan her eksempelvis henvises til spørsmålene og problemene i forbindelse med den aktuelle konjunktursituasjon eller i forbindelse med frihandelsbestrebelsene som de gir seg uttrykk i dag. Det er*

*her sosialøkonomene møter utfordringen fra vår tid.*

*Den utfordringen sosialøkonomene møter, fra vårt samfunn og fra vår tid, er av positiv karakter, og økonomene kan besvare den på flere måter. Først og fremst er det en utfordring til faglig dyktighet. Men Sosialøkonomisk Samfunn har også sett en annen side ved utfordringen, den side av utfordringen som krever mer enn individuell dyktighet av den enkelte økonom, men som også krever samlet innsats fra økonomenes side: den side ved utfordringen som krever at sentrale økonomiske problemstillinger settes under debatt på et faglig høytliggende plan, men hvor også de politiske elementer gis plass, i og med at det til syvende og sist vil være politikerens, og ikke fag-økonomen, som har det avgjørende ord. Det er for å skape et forum for en slik debatt at Sosialøkonomisk Samfunn arrangerer en høstkonferanse i november. Det er bl. a. på denne måte Samfunnet ønsker å motta utfordringen til sosialøkonomene.*

*Vi skal ikke her nevne noen navn, men komme tilbake til disse ved en annen anledning. En lang rekke personer har nedlagt et stort arbeid for å gjøre en slik konferanse mulig. Det er foreløpig på det rene at en rekke av landets fremste fagfolk og politikere aktivt vil delta i konferansen. Konferansens ramme vil stort sett ligge innenfor området «offentlige og private finansieringsproblemer». Hovedtemaet vil bli sett under forskjellige konkrete aktuelle synspunkter.*

*Det er vårt håp, og vår tro, at en konferanse som den Sosialøkonomisk Samfunn arrangerer motsvarer et aktuelt behov.*

*Dette nummer av Sosialøkonomen er, med tanke på høstkonferansen, blitt gitt en spesiell karakter. Det har ikke vært meningen på noen måte å foregripe selve konferansen når man i dette nummer av tidsskriftet har samlet en rekke artikler som, i større eller mindre grad, har sammenheng med konferansens hovedtema. Meningen har vært å samle en del bakgrunnstoff, som likevel kan være egnet til å stå alene for dem som ikke deltar i konferansen. Selve innleggene på konferansen vil senere bli offentliggjort.*



# Kredittmarkedstatistikk

## et finansielt nasjonalregnskap

Byråsjef cand. oecon. M. Selsjord

Kjennskapet til vårt lands økonomi er i årene etter krigen blitt atskillig fyldigere. Denne framgangen skyldes i første rekke det arbeid som er lagt ned på å samordne den eksisterende statistikk i form av et regnskap for hele nasjonen. I det nasjonalregnskap som Statistisk Sentralbyrå utarbeider, er hovedvekten lagt på å belyse dels produksjonsresultater og inntektsforhold for de ulike næringer og dels hvorledes produksjonen og inntektene nyttes til investeringer og konsum. Opplysninger om slike realøkonomiske forhold kommer en selvfølgelig ikke utenom ved en beskrivelse av landets økonomi, men bildet blir ikke fullstendig før en også får med den pengemessige eller finansielle side av økonomien.

I januar 1958 kom det en publikasjon fra Statistisk Sentralbyrå hvor statistikken over de pengemessige forhold også er samordnet innen et felles regnskapssystem. Publikasjon heter Kredittmarkedstatistikk 1955. Det er tanken at dette finansielle regnskap i sin tid skal samordnes med det tradisjonelle nasjonalregnskap og derved gi en mer fullstendig beskrivelse av landets økonomi. Det tallmaterialet en da får, vil lett gi svar på spørsmål som hvorledes sektorens investeringer finansieres, disponeringen av sektorens sparing osv., og det vil dessuten gi oversikt over den finansielle struktur som ligger bak realøkonomien. Slik publikasjonen Kredittmarkedstatistikk er i dag, har den sine mangler, men det tallmateriale som presenteres, kan likevel gi svar på mange interessante spørsmål.

Den regnskapsenhet som er nyttet i det finansielle regnskapsopplegg, er foretaket. Regnskapsenheter med noenlunde ensartet funksjon er slått sammen i grupper, som igjen samles i hovedsektorene Offentlig forvaltning, Finansinstitusjoner og Andre innenlandske sektorer. For de enkelte grupper stilles det opp standardiserte balanser som viser de viktigste typer fordrings- og gjeldsposter og hvilke sektorer som er henholdsvis debitorer og kreditorer. For en del sektorer har det ikke lyktes å få satt opp fullstendige balanser, så her har en måttet nøye seg med enkelte viktige poster, som f. eks. ihendehaverobligasjonslån, aksjer og lån i finansinstitusjoner etc. En viser ellers til innledningsavsnittet i Kredittmarkedstatistikk 1955, hvor det er gitt en fyldig oversikt over de prinsipper som er nyttet.

I en tid da myndighetene legger sterk vekt på å begrense kreditten til næringslivet, er det naturlig at en beskrivelse av finansieringsfor-

holdene er av stor interesse. Kredittmarkedstatistikk 1955 gir en god del opplysninger her. Ved utgangen av 1955 hadde næringslivet en samlet innenlandsk lånegjeld på vel 18 milliarder kroner. Bare vel 1 milliard kroner av denne gjeld var knyttet til ihendehaverobligasjonslån. Om lag halvparten av de direkte lån var tatt opp i forretnings- og sparebankene og en fjerdepart i statsbankene. En vesentlig del av lånene var gått til boligbyggingen (42 prosent), mens industrien hadde fått 16 prosent. Nær en fjerdepart av industrilånene falt på gruppen næringsmiddel-, drikkevare- og tobakksindustri. Ved å se på endringen i lånebeløpene for de enkelte næringer fra år til år vil en få fram nettotilgangen av lånekapital fra de ulike långivere. Det vil her føre for langt å komme nærmere inn på en slik analyse, men interesserte vil finne det nødvendige tallmateriale i tabell 99.

Omfanget av statens virksomhet har ofte vært diskutert i årene etter krigen. Er en interessert i å få mer kjennskap til statens plass i det norske kredittmarked, vil tabell 1 i Kredittmarkedstatistikk 1955 gi en del opplysninger. Staten er i dag en meget betydelig långiver. Ved utgangen av 1955 hadde således staten ytt kreditter på vel 3 milliarder kr. En vesentlig del av disse utlån var riktignok bevilget statsbankene, men ikke så små beløp var gått til industrien. Staten satt ellers med aksjeinteresser til et beløp som ikke lå langt under en halv milliard kr. Statens stilling på obligasjonsmarkedet er overveldende. Om lag halvparten av alle ihendehaverobligasjoner i landet er utstedt av staten. Avsnittet om obligasjonsmarkedet gir en meget inngående og detaljert beskrivelse av emisjoner, amortiseringer, omsetninger mellom de ulike sektorer, renteforhold etc., og opplysningene er til dels gitt på månedsbasis.

De som er interessert i bankforhold, vil i Kredittmarkedstatistikk 1955 finne mange nyttige opplysninger. Tallmaterialet er vel tilrettelagt for analyser, da bankene er beskrevet både ved geografiske og størrelsesmessige grupperinger. Avsnittet om bankene gir dessuten en meget detaljert statistikk over bankenes rentestruktur.

En betydelig del av den personlige sparing avleires i dag i forsikringssektoren. De nettokrav som forsikringstakerne har på livsforsikringselskapene, øker således med vel 300 mill. kr. om året. Det har i de siste årene vært mye snakk om pensjonsforholdene i næringslivet. Hvor stor kapital er det egentlig plasert i private pensjonsinnretninger? Hvorledes forvalter forsik-

ringssektoren de oppsparte midler? Slike spørsmål vil en få svar på ved å studere avsnittet om forsikring.

Et forhold som stadig har hatt aktualitet etter krigen, er landets utenriksøkonomi. Etter at vi i en årrekke har hatt underskott på betalingsbalansen ovenfor utlandet, må vel landets gjeld ha økt sterkt? Hvilke grupper er det som har fått sin gjeld sterkest økt? De opplysninger en finner i avsnittet om utlandet, vil gi svar på mange spørsmål av denne art.

Når en ønsker å studere kredittmarkedet, vil en ofte ha behov for å se de enkelte sektorer i relasjon til de andre grupper som opererer i

markedet. En slik oversikt vil en finne i tabellene 89 og 90. Dette er ellers tabeller som er vel verd et studium, da de gir interessante opplysninger både på «kryss og tvers».

Den nye publikasjonen har imidlertid en kjedelig mangel: Den kommer så alt for sent. Dette skyldes dels at enkelte oppgavegivere tar det med ro med innsending av oppgavene, dels at bearbeidingen tar sin tid og dels at trykkingen går svært sent. De som måtte være interessert i kredittmarkedstatistikken, vil likevel i Aktuell statistikk finne relativt ferske tall, også på måneds- og kvartalsbasis som gjør det mulig å ajourføre mange avsnitt i publikasjonen.

## Investerings finansiering

HANS HELI

Vi antar at det er en viss treghet tilstede når det gjelder mulighetene for å overføre materielle ressurser fra konsumproduksjon til investeringsvareproduksjon og omvendt, og at det ligger en begrensning på importen for hver av de to varetyper. Vi kan da tenke oss to ulike situasjoner. 1. De ønskede investeringer er større enn de tilgjengelige ressurser. 2. De ønskede investeringer er mindre enn de tilgjengelige ressurser. I den siste situasjon vil vi ha unyttet produksjonskapital og arbeidskraft. I overgangen mellom situasjon 1 og 2 vil etterspørslen etter realkapital og arbeidskraft til investering være lik tilbudet av disse. Alle etterspørrere kan gjennomføre sine investeringsplaner. I de siste årene har vi hatt en situasjon av den første type. Det har bestått et press mot ressursene og vært konkurranse mellom investors for å sikre seg produksjonsfaktorer til gjennomføring av investeringsprosjektene.

Staten griper inn gjennom forskjellige real- og finansøkonomiske virkemidler for å: 1. Sikre offentlige investeringer og spesielle private investeringer. 2. Begrense andre investeringer som konkurrerer med disse. Forøvrig virker den offentlige politikk gjennom inntektsoverføringer til å påvirke fordelingen mellom konsum og investering samtidig som handelspolitikken også føres såvidt mulig for oppfyllelse av vedtatte målsettinger for investeringene.

Av et samlet nettonasjonalprodukt — fratrasket renter til utlandet — 25 660 mill. kr. i 1957 trakk det offentlige inn 8780 mill. kr. og ga ut 3380 mill. kr. Denne omfordeling av inntekten for private personer og bedrifter som fant sted har hatt indirekte virkninger for investeringene. Føst og fremst er midlene til bedrifter og personer i høyere inntektsklasser blitt redusert, mens alderstrygdene o. a. med lav inntekt har fått sikret sitt inntektsgrunnlag. Gjennom slik transaksjoner beslaglegges inntekt som for en viss del ville være spart — og anvendt til

finansiering av investering, og gis ut til befolkningsgrupper som må antas å bruke nesten alt til forbruk. På den annen side har enkelte næringssektorer vært tilført subsidier som har styrket deres finansielle stilling og dermed deres investeringsmuligheter.

Det offentliges disponible inntekt utgjorde 5400 mill. kr. som er differensen mellom de to forannevnte beløp. Av dette ble 3250 mill. kr. anvendt til offentlig konsum, av hvilket 1000 mill. kr. til militære formål. Det offentliges sparing utgjorde 2150 mill. kr. Av dette ble 1530 mill. kr. anvendt til nettoinvesteringer med 760 mill. kr. i veier, skoler, sykehus, flyplasser m. v. og 770 mill. kr. i kraftverk, samferdsel, telekommunikasjoner og offentlige bedrifter i industri; statens aksjeselskaper ikke medregnet. Det offentlige disponerte etter dette 620 mill. kr. i innsparte midler.

Etter at staten og kommunene hadde tatt netto de 5400 mill. kr., hadde personene og bedriftene igjen 20260 mill. kr. av sin opptjente inntekt. Av dette ble 16730 mill. kr. brukt til konsum mens 3530 mill. kr. ble spart. Tillagt det offentliges ikke anvendte sparemidler på 620 mill. kr. og fratrasket et beløp på 50 mill. kr. i overskudd på driftsbalansen overfor utlandet sto det således 4100 mill. kr. til disposisjon for private nettoinvesteringer. Av dette ble endel anvendt til aksjeselskaper hvor staten er eier.

I årene 1935—39 disponerte det offentlige 12 prosent av nettonasjonalproduktet, mot nå over 20. Det offentlige konsum tar vel 12 prosent i dag mot 9 dengang, mens den offentlige sparing er økt fra 3 til vel 8 prosent. Da den andel som går til forbruk er falt, har også den private sparing økt, nemlig fra 9—14 prosent.

De samlede nettoinvesteringer tok dengang bare 11 prosent av nettonasjonalproduktet mens de i dag legger beslag på 22 prosent. Herav har det offentlige økt sin andel fra 2—6 prosent og de private fra 9—16 prosent.

Disse mange tall viser hvordan det offentlige i dag forvalter en langt større del av inntektene enn før og hvordan sparingen og investeringene er økt i samfunnet. Særlig viktig er det at det offentlige selv har overtatt en større del av sparingen. Dermed kan betydelige investeringer i offentlig regi sikres og dessuten midler disponeres til andre investeringer.

Gjennom penge- og kredittpolitikken øver det offentlige en videre innflytelse på investeringene. Således overføres lån fra forsikringsselskaper til staten og derfra til statsbankene, hvor de anvendes bl. a. til boligbygging. Kredittinstitusjonene økte i 1957 sine utlån til private sektorer med 1450 mill. kr., mens disses pengeparing utgjorde 1050 mill. kr. Kredittsystemet tilførte således de private netto 400 mill. kr. Den offentlige sparing etter foretatte nettoinvesteringer utgjorde imidlertid 620 mill. kr. slik at virkningen av dette ble mer enn oppveiet.

Det offentliges direkte investeringer og finansiering av private investeringer ved subsidier, lån, lånegarantier m. v. utgjorde i 1957 ca. 40 prosent av de samlede bruttoinvesteringer. De største postene falt på offentlig konsumkapital, samferdsel, kraftforsyning, boliger (ca. 2/3 av nybygde boliger), bergverk og industri (ca. 1/5 av total).

Private investeringer av stor betydning utenom disse ble foretatt i skip (24 prosent) og industri (14 prosent). Tilsammen utgjorde disse tre poster 78 prosent av alle investeringer.

Vi har foran skissert de offentlige og de offentlig påvirkede investeringer og deres finansiering. Vi skal så se nærmere på de private investeringer. Ved denne anledning lar vi skipsfartsinvesteringene som i så stor utstrekning foregår ved valutamessig selvfinansiering ligge og betrakter istedet de øvrige private sektorer. Det dreier seg om vel 1/3 av de samlede bruttoinvesteringer.

I en periode med sterk investeringstilbøyelighet vil staten og kommunene samt den investeringsvirksomhet som disse deltar i finansieringen av kunne operere uten å bli hindret av kvantumsreguleringer. Omfanget av disse investeringer kan reguleres ved direkte beslutninger og endringer i kredittytelsen. (I virkeligheten kan denne regulering by på vanskeligheter p.g.a. presset fra ulike interessegrupper). De øvrige investeringer vil da være regulert ved byggetillatelser (f. eks. for industribygg), men forøvrig stort sett ved finansielle virkemidler som omsetningsavgifter, maskintoll og ulike bestemmelser i skatteloven om avskrivninger m. m. Disse faktorer er av den art at investors kan ta dem med i sine investeringskalkyler og rentabilitetsberegninger. I prinsippet er de ikke diskriminerende, selv om nok bedriftene rammes ulike alt etter fordelingen av investeringene på bygninger og maskiner. Virkningen på investeringsaktiviteten av avgifter og skatter kan beregnes så nonenlunde. De «endelige» virkninger av reperkusjoner gjennom hele systemet, når vi også tar hensyn til prisvirkningene er det selvfølgelig

mye vanskeligere å foreta beregninger av. Stort sett kan man imidlertid si at man har oversikt over resultatet når virkemidler som her er nevnt tas i bruk. De har også den fordel at man relativt hurtig kan gjennomføre endringer i dem.

Annerledes stiller det seg når det gjennomføres kvantitative begrensninger i kreditten, slik som avtalen av 1955 forutsetter. Selv en generell proporsjonal reduksjon vil ha ulik virkning for bedriftene. Bedrifter med stor egenkapital og høy likviditet vil ikke bli berørt, eller bli mindre berørt enn bedrifter med liten egenkapital og dermed større lånebehov.

I en periode med rikelige midler i kredittinstitusjonene vil ikke-kapitalsterke bedrifter ofte kunne få betydelige lån til investering. Det synes å ha vært tilfelle hos oss i flere år etter krigen. Ved en alminnelig sammentrekking av kreditten er det imidlertid sannsynlig at deres investeringsmuligheter reduseres relativt sterkt.

Vi har få data om bedriftenes egenkapital og selvfinansieringsevne når det gjelder investeringer og har derfor dårlig grunnlag for å beregne virkningene av endringer i kreditttilførslen. Vi kan generelt si at det ved en alminnelig kredittinnstramning vil foregå en forskyvning i investeringene i de kapitalsterke bedrifters favør, og kan da spørre om det bør være så.

Når vi sier «bør» kan det forstås ut fra en målsetting om framtidig fordeling av produksjonen av forskjellige produkter. Hvis det eksisterte fri tilpasning av produksjonsfaktorene og pengekapitalen, ville investeringene fordele «seg selv» etter bedriftenes og kapitaleiernes vurdering av framtidig etterspørsel. Når imidlertid tilbud og etterspørsel er påvirket gjennom polypolitiske disposisjoner og kapitalen blir akkumulert innenfor lukkede sektorer, vil det være en tendens til at den noe ensidig blir anvendt i disse. I den utstrekning rentabilitetsberegningene er basert på priser som dannes ved maktøkonomisk påvirkning gjennom sammenslutninger og avtaler, vil man innenfor de lukkede sektorer også bygge på målsettinger som er oppstått tildels uavhengig av de «naturlig» virkende markedsfaktorer. Det er da et spørsmål om ikke disse snevrere målsetninger bør korrigeres med målsettinger hvor de totaløkonomiske virkninger er vurdert.

## Vitenskapelig assistent

En midlertidig stilling som vitenskapelig assistent ved Sosialøkonomisk Institutt, Universitetet i Oslo, skal besettes snarest mulig etter 1. januar 1959. Søkere må ha sosialøkonomisk embetseksamen. Stillingen er plassert i lønnsklasse 13 (grunnlønn kr. 15 950,—).

Søknader sendes Sosialøkonomisk Institutt innen 15. desember 1958.

# En Nordisk Investeringsbank

KONTORSJEF EIVIND ERIKSEN, NORGES BANK

I den diskusjon en har hatt i pressen om rapporten fra Det nordiske økonomiske samarbeidsutvalg har planene for en Nordisk Investeringsbank (NIB) vært viet forholdsvis liten oppmerksomhet. Dette kan komme av at det er selve spørsmålet om tollunion eller ikke som har opptatt publikum, mens Investeringsbanken mer har vært betraktet som en detalj i den store plan. Jeg har inntrykk av at det samme også til en viss grad har vært tilfelle med de overgangsordninger Norge har forhandlet seg til.

Nå er det vel imidlertid slik at de norske representanter i Samarbeidsutvalget har lagt avgjørende vekt nettopp på overgangsordningene og planen for en Nordisk Investeringsbank. Det er disse som skal gi Norge mulighet for å nytte de fordeler et utvidet marked innebærer uten at medlemsskapet i tollunionen skal få skadelige virkninger på visse deler av vår økonomi.

En burde derfor i den fortsatte diskusjon om tollunionen legge mer vekt på å vurdere om overgangsordningene gir en tilstrekkelig beskyttelse for de norske industrier og bedrifter som må reknes å komme i faresonen, og hvorvidt det er rimelig å anta at en Nordisk Investeringsbank vil kunne bli en støtte for norsk industri. I det følgende vil jeg komme med noen av de synspunkter en fra norsk side legger særlig vekt på når det gjelder den påtenkte Investeringsbank, men først noen ord om Bankens kapital og formål.

Samarbeidsutvalget foreslår at Investeringsbanken får en grunnkapital på 300 mill. \$, hvorav 100 mill. \$ skal innbetales kontant. Resten skal bare kunne innkalles for å møte Bankens forpliktelser eller dekke tap som måtte oppstå. Danmark, Finland og Norge skal hver betale kontant 5 mill. \$ og Sverige 10 mill. \$ når Banken opprettes. Sverige forplikter seg dessuten til over en rekke år å innbetale 75 mill. \$ på grunnlag av midler landet får inn fra de øvrige nordiske land som avdrag på krigstidsgjeld. I tillegg til dette skal Sverige låne Banken ca. 60 mill. sv. kr.

Banken skal ha til formål gjennom lån og garantier å styrke Nordens økonomi. Det tenkes spesielt på finansiering av større investeringsprosjekter, men i særlige tilfelle skal også finansieringshjelp kunne gis til investeringer som tar sikte på å overvinne de omstillingsproblemer overgangen til et felles nordisk marked kan forårsake. Om Bankens formål sier Samarbeidsutvalget i sin rapport bl. a.:

«Den nordiske investeringsbank (NIB) skal i første rekke basere sin virksomhet på kapital som uten bankens formidling ikke

ville være tilgjengelig for det nordiske næringsliv. Banken skal gjennom utlån og garantigivning ta sikte på å tilfredstille slike kapitalbehov som ikke kan tilgodeses på rimelige vilkår uten bankens medvirkning. Banken skal drive sin virksomhet i nært samarbeid med privat sakkunnskap og privat kapital. Den skal ikke konkurrere med bestående kredittinstitutter og finansieringsformer, men komplettere disse. At det opprettes et spesielt nordisk investeringsinstitutt, bør ikke påvirke de nasjonale myndigheters og foretaks egen opplåning hos eksisterende institusjoner og på det internasjonale kapitalmarkert.»

Den fremtidige økonomiske vekst i Norge vil i stor utstrekning være avhengig av tilstrekkelig tilførsel av langsiktig kapital utenfra. Dette henger først og fremst sammen med det forhold at den fortsatte tekniske utvikling spesielt innen skipsfarten og innen industri som forbruker store mengder elektrisk energi, vil kreve meget store kapitalbeløp. Videre vil bestående norsk industri trenge ny kapital for å kunne gjennomføre den omstilling som er nødvendig for å møte den økende konkurranse en tollunion vil medføre. Denne omstilling vil sannsynligvis i store trekk falle sammen med den som i alle tilfelle må til hvis Norge blir med i et europeisk frihandelsområde.

Både på grunn av de begrensede lånemuligheter innenlands og for å hindre en for stor belastning på utenriksøkonomien, må en vesentlig del av det fremtidige kapitalbehov dekkes fra utlandet. Utviklingen i de siste år synes å gå i retning av en stadig skarpere konkurranse om de midler som står til disposisjon på de internasjonale lånemarkeder. Antall lånesøkere er stigende, samtidig som flere land som har vært tradisjonelle kapitaleksportører, har måttet begrense eller stoppe sin eksport av kapital. Det er derfor nødvendig at alle rimelige muligheter for å sikre tilstrekkelig kapitaltilgang fra utlandet nyttes fullt ut.

Ifølge de planer som er trukket opp for Investeringsbanken, skal Sverige skaffe til veie 85 prosent av den kapital som forutsettes innbetalt kontant. Det norske bidrag er bare 5 mill. \$. Selv om Investeringsbanken ikke blir den suksess en venter, synes det opplagt at Norge i alle tilfelle vil kunne få lån som langt overskrider denne beskjedne kontantinnbetaling.

Det har vært sagt at Investeringsbanken vil komme til å legge beslag på utenlandsk kapital som den norske stat, redere og banker ville ha kunnet mobilisere på egen hånd. En hovedinnvending er altså at banken ikke vil skaffe nye lånemuligheter, men bare gå i veien for andre

norske lånesøkere. Denne påstand er det vel like vanskelig å bevise som å motbevise, men jeg tror at bl. a. følgende forhold bør tillegges avgjørende betydning.

Det europeiske økonomiske fellesskap som omfatter Belgia, Nederland, Luxembourg, Frankrike, Italia og Vest-Tyskland har allerede etablert sin investeringsbank. Denne bank skal i likhet med Den Nordiske Investeringsbank oppta lån i de internasjonale lånemarkeder. Skal nordisk industri kunne konkurrere på noenlunde like fot med industrien i disse seks land om ledig kapital, er det nødvendig at også Norden etablerer en investeringsbank som er garantert av de deltagende lands regjeringer. Det har vist seg at institusjoner som har internasjonal karakter og som er garantert av flere lands regjeringer, nyter stor tillit og velvilje, særlig i Amerika som i dag er den viktigste kilde for internasjonal lånekapital. Det er i denne forbindelse verd å merke seg de betydelige lån den europeiske kull- og stålunion har tatt opp i Amerika. Det er også mulig at et investeringsfond eller en investeringsbank vil bli etablert i forbindelse med et europeisk frihandelsområde.

Det har altså vært ansett som absolutt nødvendig at Norden for ikke å ligge etter i konkurransen om internasjonal lånekapital, etablerer en institusjon som er en verdig konkurrent til de andre vest-europeiske finansieringsinstitutter som er eller vil bli opprettet.

Et annet viktig synspunkt når det gjelder det amerikanske lånemarked er at når en ser bort fra lån til norske redere, har det vært praktisk talt umulig å få mobilisert lånekapital til fordel for norsk industri, selv om formålet, låntagerens solvens og soliditet har vært førsteklasses. Det er lite trolig at de amerikanske banker vil endre denne negative innstilling til direkte finansiering av privat industri i Norge. Situasjonen vil sannsynligvis bli en helt annen når finansieringen kan skje gjennom en Nordisk Investeringsbank. Endelig må en anta at det vil være mulig for Investeringsbanken å sikre seg en rimelig andel av betydelige kapitalbeløp amerikanske forsikringsselskaper til enhver tid har anledning til og er villige til å plasere utenom U.S.A. I dag er det uhyre vanskelig å mobilisere selv små beløp av disse midler til fordel for norsk næringsliv.

## Pengenes omløpshastighet

Av cand. oecon. Einar Magnussen

Når sedlene går raskere fra hånd til hånd, vil de være i stand til å formidle en større omsetning. En øking i «pengenes omløpshastighet» betyr en øket utnyttelsesgrad av pengemengden. Pengebegrepet omfatter gjerne også folio- og kassekredittkonti i bankene. En øket omløpshastighet for sjekkpengene består i at det trekkes og innbetales mer pr. tidsenhet i relasjon til gjennomsnittlig inntækt.

Avgjørende for om et objekt skal regnes som «penger» er gjerne i hvor stor utstrekning det benyttes som betalingsmiddel, dvs. objektets omløpshastighet. Stiger antallet ganger en bestemt type objekter brukes til å formidle omsetning av varer og tjenester, kan pengedefinisjonsgrensen overskrides. Det som er en øking i omløpshastigheten for et objekt som tidligere ikke ble regnet til «penger», kan da komme til uttrykk som øket pengemengde. Som eksempel kan nevnes en sparekonto som etter hvert nyttes så flittig at banken uttrykker ønske om at den overføres til folio.

Da grensen for hva som er penger må settes konvensjonelt, vil det i en rekke grensetilfelle være ganske tilfeldig hva som skal regnes som stigning i omløpshastighet, og hva som er øking i pengemengde.

Pengenes omløpshastighet er ikke et entydig begrep. Foruten de komplikasjoner varierende pengedefinisjoner gir, er det også flere mulig-

heter for valg av omsetningen som pengemengden skal settes i forhold til.

Når en skal diskutere disse sammenhengende er det vanlig å ta utgangspunkt i kvantitetsstigningen slik som Fisher utviklet den i sin bok «Purchasing Power of Money». (utk. 1911).

$$MV = PT$$

M = pengemengde, V = pengenes omløpshastighet, P = prisindeks, T = Total omsetningsmengde.

$$V = \frac{PT}{M} \quad \text{gir da uttrykk for}$$

relasjonen mellom den totale omsetningverdien av varer og tjenester og pengemengden. Angell i sin bok «The Behavior of Money» kaller dette for «the exchange velocity». Vi kan kalle det den reelle omløpshastighet.

Dette var ikke den første definisjon på pengenes omløpshastighet. Opprinnelig satte en nasjonalproduktet i relasjon til pengemengden.

$$V = \frac{R}{M}$$

Dette kaller Angell «the circular velocity». Vi kan benevne det «det sirkulære ompløpstall».

Selv om det vel er den reelle omløpshastighet de fleste tenker på med begrepet pengenes om-



løpshastighet, er det som oftest det sirkulære omløpstall som beregnes. Årsaken er enkel nok den at statistiske oppgaver over den totale omsetningen er ytterst mangelfulle.

En burde kunne stille opp et krav om en viss samhörighet mellom pengemengden og den omsetningsverdien den settes i relasjon til. For eksempel vil det være av liten interesse å se omsetningen i en av byens kullforretninger i relasjon til kassebeholdningen i Vang sparebank.

I beregningene over det sirkulære omløpstall defineres pengemengden noen ganger som den totale seddelmengde i omløp, andre ganger trekkes også folioinnskudd og bevilgede, utnyttede kassakreditter inn. I begge disse tilfelle er vi fjernt fra å oppfylle vårt prinsipp om samhörende verdier. Om den siste relasjon går Keynes så langt i sin «Treatise on Money» som å kalle det et sammensatt begrep som ikke har noen bestemt betydning. Han sammenligner det med å dividere passasjerkilometerantallet sporvognspassasjerer reiser i løpet av en time med det totale antall passasjerer i både sporvogner og tog og kaller resultatet en hastighet. Bakgrunnen for dette er at selv om vi holder utenfor pengebegrepet tidsinnskudd som først og fremst har karakter av verdioppbevaringsmiddel, har penger likevel forskjellige funksjonsområder. Keynes skiller mellom inntektsfoliokonti og forretningsfoliokonti. Forretningsfoliokonti er de som benyttes i transaksjoner mellom ervervsdrivende i løpende forretninger bortsett fra investeringer, mens inntektsfoliokonti er de konti inntektene, som enten benyttes til investering eller til konsum, går over. Et tilsvarende skille er det umulig å gjøre for sedler og mynter. Men vi gjør antakelig ikke store feil om vi antar at sedler og mynter hovedsakelig har sin betydning for den endelige inntektsutbetaling og inntektsanvendelse. Om vi derfor ønsker å beregne det sirkulære omløpstallet ville det korrekte være å redusere begrepet pengemengde slik at det kom i overensstemmelse med disse betraktningene. M skulle da være sedler, mynter og foliokonti og ubenyttet kassekreditt som inngår i inntektsanvendelsen.

Det ble nevnt at det begrepet som først og fremst interesserer oss er den reelle omløpshastighet, mens det viser seg at statistiske informasjonsvansker fører til at det er et forvansket sirkulært omløpstall som blir beregnet. Hvis det i og for seg ikke er det sirkulære omløpstall vi er interessert i, men bare en indikator på den totale vare- og tjenestoomsetning, gjelder ikke Keynes innvendinger fullt ut. Selvfølgelig sier da ikke  $V$  oss noe om den absolutte hastighet på betalingsmidlene, den er betydelig større enn den beregnede  $V$ . Men under visse forutsetninger skulle det gi oss et tilstrekkelig mål for de relative endringer. Forutsetningen vi må bygge på er en stabil relasjon mellom den totale omsetning av varer og tjenester og nasjonalinntekten.

I det lange løp ser dette ut til å være en tvilssom forutsetning av mange årsaker. Også for

det korte løp må beregningen av endringer i pengenes reelle omløpshastighet på dette grunnlag tas um grano calis. Årsakene kan være vertikal integrasjon, økning i benyttelsen av underleverandører, spekulasjon i varepartier osv., i det hele tatt alle forhold som endrer omsetningsleddenes antall.

En annen metode har også vært benyttet for å komme frem til en indikator for endringer i den reelle omløpshastighet. Man har tatt den totale omsetning på bankenes foliokonti og satt den i relasjon til samlede folioinnskudd. Tilsynelatende er det her ingen tvil om at prinsippet om samhörighet mellom størrelsene er oppfylt. Det gjelder når vi ser beregningen isolert som et mål for nettopp disse folioinnskuddenes omløpshastighet. *Det kan være interessant nok.* Men om vi ser det målet vi kommer frem til som en indikator på endringene i den reelle omløpshastighet, må vi være klar over hva total omsetningsverdi og samlede betalingsmidler står for i foliokontiberegningene i relasjon til hva de samme størrelser dekker i begrepet reell omløpshastighet.

Kvantitetsligningen er en definisjonsligning. Når tre av de fire størrelsene har fått sin veldefinerte betydning defineres den fjerde ved ligningen. Kvantitetsteoretikerne forutsatte at pengenes omløpshastighet var fastlagt av vaner og institusjonelle forhold. Samtidig regnet de med at omsetningsmengden var upåvirket av endringer i pengemengden. En økning i pengemengden må da motsvares av en stigning i prisnivået. I de mest alminnelige tolkinger av kvantitetsteorien er et årsak — virkning — resonnement fra pengemengden til prisnivå det sentrale element.

$$P = kM$$

Ut av kvantitetsligningen har vi fått en strukturligning,  $k = \frac{V}{T}$  betraktes over kortere tid som en konstant. Pengemengden blir da et uhyre virkningsfullt middel til å styre pengevedien.

Den viktigste innvendingen mot kvantitetsteorien er forutsetningen om en stabil omløpshastighet. Mange trekker i dag også inn utnyttelsesgraden av pengene når de vil forklare endringer i pengeverdien. Det blir en slags «utvidet kvantitetsteori».

Formannen i den amerikanske bankforening uttalte i fjor at det var nødvendig å begrense kredittvolumet sterkere i en oppgangperiode for da steg erfaringsmessig omløpshastigheten. En må da uttrykke dette standpunkt slik:

$$P = k_1 M + k_2 V + k_3$$

Fra norsk bankhold har det vært påpekt at omsetningen på bankenes foliokonti har øket sterkt i den perioden vi har hatt kredittbegrensning. Den konklusjonen har vært trukket på dette grunnlaget at en begrensning av penge- og kredittvolumet er et lite hensiktsmessig virkemiddel til å dempe på prisstigningen da det

først og fremst resulterer i en økning av pengeomløpshastighet. Dette forutsetter at P beveger seg uavhengig av M og V, og en befinner seg da ganske fjernt fra de kvantitetsteoretiske reson- nementer.

Det har også vært brakt frem den tolkningen at endringer i omløpshastigheten gir uttrykk for endring i det økonomiske klima, dvs. at folk har begynt å handle på en annen måte enn før.

Disse forskjellige tolkninger, uttrykt på nesten samme tidspunkt, gir uttrykk for sterkt divergerende oppfatninger om hvilken plass pengenes omløpshastighet har i det pengeteoretiske systemet.

For å klargjøre problemet noe er det formåls- tjenlig å skifte ut omløpshastigheten med den inverse størrelsen:

$$M_r = \frac{1}{V}$$

Mr kan vi kalle den relative pengemengden i samfunnet.

$$M_r = \frac{M}{PT}$$

Mr uttrykker hvor mye penger det er i sam- funnet i relasjon til den totale omsetningsverdi- en innenfor en avgrenset periode. Liten relativ pengemengde er synonymt med stor omløps- hastighet.

Kvantitetsteoretikerne forutsatte at den rela- tive pengemengden var meget stabil og la et bånd på systemets elasticitet.

Uttalelsene fra norsk bankhold går i retning av at den relative pengemengden er en full- stendig elastisk størrelse som vil oppfange alle endringer i prisenivå og pengemengde. Det vil si at det for næringslivet er likegyldig hvor stor den relative pengemengden er. Ingen vil endre sin oppførsel fordi om det blir knapt med pen- ger! En liten relativ pengemengde eller, som er det samme, en høy omløpshastighet av pengene, gir nettopp uttrykk for knapphet på penger i relasjon til verdien av omsetningen.

En slik problemstilling er ikke meget mer plausibel enn kvantitetsteorien. En må heller kunne tenke seg at Mr ikke er absolutt fastlagt men at den kan anta verdier innenfor et inter- vall som har sine grenser fastlagt av vaner og institusjonelle forhold. Dette legger så et elast- isk bånd på hvordan de tre andre størrelsene kan bevege seg i relasjon til hverandre. Begrun- nelsen for en begrensning i penge- og kreditt- volumet M må da være at den relative penge- mengden Mr bringes så langt ned (omløps- hastigheten økes så mye) at det får virkning på prisenivået P.

En kan også vente virkning på omsetnings- volumet T. Hvordan virkningene fordeler seg på P og T er det springende punkt i pengepolitik- ken.

Endringer i den relative pengemengden kan bare oppstå ved at pengemengden, prisenivået eller omsetningsvolumet endres. Det kan ikke

tenkes primære endringer i Mr som gir seg ut- slag i for eksempel stigende prisenivå. Det er dette siste som ligger i uttalelsen fra formannen i den amerikanske bankforeningen. «Da den relative pengemengden i en oppgangsperiode erfarigsmessig synker, må nødvendigvis penge- mengden bringes ned for ytterligere å redusere den relative pengemengden hvis vi skal unngå stigning i prisenivået!» Endringer i Mr kan heller ikke uten videre tas som et uttrykk for «et annet økonomisk klima», hvis man da ikke oppfatter endringer i prisenivå, omsetning eller penge- mengde som «skift i det økonomiske klima».

Det kan være formålstjenlig å trekke inn to andre størrelser i resonnementet. Mr kan vi kalle den *ideelle relative pengemengde*. Det er den relative pengemengde folk ønsker å være forsynt med. Den er bestemt av betalingsvaner' institusjonelle forhold, størrelsen på fordrings- kapital, og det økonomiske klima. Ved en rela- tivt plausibel tolking av kvantitetsteorien kan vi tenke oss at det var denne størrelsen Mr som ble forutsatt konstant.

Dernest kan vi definere differansen mellom Mr og Mr':

$$D = M_r - M'_r$$

Størrelsen på D kan tas som et uttrykk for spenningen i systemet på grunn av at publikum ikke er forsynt med penger i den utstrekning de føler de har behov for. En utjevning av den spenningen kan skje både ved at prisenivået, pengemengden eller omsetningsvolumet endrer seg og ved at Mr tilpasser seg den nye Mr.

Kvantitetsteoretikerne utelukket den siste muligheten og ved vår spesielle tolkning kan vi si de forutsatte

$$\dot{P} = aD$$

Uttalelsen fra norsk bankhold kan vi oppfatte som at det bare regnes med den siste mulig- heten. Mr tilpasser seg i et hvert øyeblikk den eksisterende Mr.

Formannen i den amerikanske bankforening kan vi forstå dit hen at Mr synker under en oppgangsperiode. D vil da stige og han forut- setter

$$\dot{P} = aD$$

Det blir da nødvendig å redusere Mr ved å redu- sere pengemengden slik at det blir overens- stemmelse mellom Mr og Mr (D=0). Denne endringen Mr kan vi se på som et økonomisk klimaskifte. Størrelsen på D vil da bevirke at M, P eller T endrer seg og det innebærer igjen en endring i Mr inntil D er brakt tilbake til null. Men endring i Mr behøver selvfølgelig ikke være årsaken. Autonome endringer i P kan for ek- sempel også via Mr gi en ny Mr.

Begrunnelsen for å benytte kredittbegrens- ning for å hindre prisstigning er

$$\dot{P} = aD + \dots\dots\dots$$

Det er forsåvidt samme tanke som kvantitets-teoretikerne hadde. Men en opererer i dag også med

$$\dot{T} = bD + \dots$$

og 
$$\dot{M}_r = cD + \dots$$

Det pengepolitiske dilemma i dag er at en er klar over at  $b$  er der, og at det må tas hensyn til den, men en kjenner lite til hvor store  $a$ ,  $b$  og  $c$  er. Er  $c$  meget stor vil endringer i penge- og kredittvolumet få liten virkning på prisnivå-

et da endringen i pengemengden «lekker ut» i nye betalingsvaner og endrett størrelse på ford-ringskapitalen. Er  $b$  meget stor vil vi få uheldige følger for produksjon og sysstelsetting hvis  $M_r$  bringes under  $M_r$ .

Jeg tror det ville forebygge en rekke misfor-ståelser omkring begrepet «pengenes omløps-hastighet» og gjøre problemene klarere om en benyttet størrelser som den aktuelle og den ønskede relative pengemengde. Det kommer da klarere frem at omløpshastigheten ikke inn-går «symmetrisk» med de tre andre størrelsene i kvantitetsligningen men at den nettopp defi-neres ved sin plasing i ligningen.

## Internasjonal konferanse om „THE THEORY OF CAPITAL”

Bjørn Thalberg

International Economic Association, grunnlagt av Unesco i 1949, skal fremme internasjonal forskning og diskusjon av økonomiske problemer. Nær 30 land er medlemmer. I.E.A. er alt vel kjent bl. a. for utgivelsen av International Economic Papers, betydningsfulle avhandlinger samlet og til dels oversatt til engelsk, og for sine årlige vitenskapelige konferanser, hvorfra refe-rat utkommer i bokform.

Dette års konferanse var viet «the theory of capital». Komitéen hadde anstrengt seg for å få med kjente bidragsyttere på området, både renteoretikere og folk som gir oss tall, og mange kjente personer møtte også. I alt var det 28 del-tagere fra 13 land. England var representert med hele 7 deltagere, (men blant disse er Kaldor egentlig fra Ungarn og Sraffa fra Italia). USA hadde 5 deltagere (hvorav enkelte innflyttere). En polakk var med, og en jugoslav. En nyhet som vakte interesse var forøvrig at Russland nylig er blitt medlem, og vil trolig delta neste år. Sverige var representert ved presidenten i I.E.A., pro-fessor Lindahl.

Årets møtested ble rost av alle deltagerne. Øya Corfu, ytterst i Adriaterhavet, er noe av en perle. Den er fjellrik og fruktbar, med fin-fine stren-der, den er omtalt i «Odysséen» og i «Xantippes forsvarstale». Den lille by Kerkyra er omgitt av to idylliske festninger fra veneziansk tid, og fra våre balkonger i byens luksushotell kunne vi nyte utsikten over Nord-Hellas' fjellverden, og jeg kunne kontrollere min geografiboks få ord om et annet Balkan-land: «Albania er et vilt og forrevet fjell-land».

Første post på programmet var definisjons- og målingsproblemer, særlig da problemet mål-ing av realkapital. Flere teoretikere søkte her å gå meget grundig til verks. Hicks forfulgte det tankeeksperiment å sammenligne to gitte kapitalansamlinger ved å tenke seg at de bytter plass. Hvis f. eks. produksjonen i Norge øker om vi får Sveriges kapitalutstyr overført hit,

mens produksjonen i Sverige vil falle om de samtidig får vårt kapitalutstyr, kan vi si at det svenske kapitalutstyr er større enn det nor-ske. Han nevnte selv en rekke vanskeligheter som denne i og for seg nærliggende idé gir oss. Bl. a. vil sammenligningen falle temmelig håpløs om produksjonsstrukturen er svært forskjellig i de to områder. Det er også svært problematisk å sette opp kriterium for avgjørelse av om pro-duksjonen i en periode er større enn i en annen periode, (jfr. nedenfor ad Samuelsons innlegg).

Det undret meg at en deltager nevnte at han, som statistiker, fant Hicks' innlegg nyttig. Di-rette nytte kan folk som beregner kapitaldata neppe ha av dette innlegg, og stort sett heller ikke av de øvrige innlegg. Ved statistiske be-regninger av realkapital (som produksjonsfak-tor) får en, mener jeg, nå som før søke å hjelpe seg ved å ta problemene opp ut fra utgangs-punktet: en skal søke å konstruere en indeks som en — for de bestemte spørsmål som skal besvares — finner det forsvarlig å bruke som om den uttrykker endringer i antall homogene kapi-talenheter.

Etter Hicks fortsatte Samuelson saumfaringen av våre vanlige begreper. I en (med hensikt) svært enkel og sterk modell får han målt real-kapital og depresiering på et slikt vis at vi f. eks. får registrert økende realkapital i det tilfelle all investeringsvirksomhet består i at hver utgående maskin remplaseres med en ny, som bygges til de samme kostnader og med samme forventede levetid, men som har høyere produktivitet. Etter vanlige metoder registrerer vi da konstant meng-de realkapital. (Ved beregning av depresieringen verdsetter her Samuelson den utgående kapital «at its competitively-bid used market price»).

Videre kommer Samuelson, på rigorøs jakt etter et begrep som kan gis en «meaningful wel-fare interpretation» frem til at beregning av «something close to wealth» vil være mer til-fredsstillende enn beregning av inntekt (nasjo-

nalinntekt). Ut fra et velferdssynspunkt kan en ikke godt aggregere forbruk og investering like greit som en f. eks. aggregerer geitost og kalosjer, hevder han. Sett f. eks. at et land A har et visst forbruk C og en viss nettoinvestering I ( $> 0$ ), og at i et annet land B er både forbruket og investeringene, begge størrelser regnet pr. innbygger, større enn i A. Vi forutsetter at kapitalens grenseproduktivitet er og vil være betydelig høyere i land A enn i land B. Det er da mulig at innbyggerne både i A og i B sier at de vil foretrekke å leve i land A, fordi den kapitaløkning som foregår der vil kaste så meget mer av seg, og vil snart gjøre dette land «rikest». — «An appraisal of an economy's situation does involve implicitly or explicitly an appraisal of its future prospects», hevder Samuelson. Den løpende inntekt, eller det løpende forbruk, akkurat i øyeblikket er for ingenting å regne i mot utsiktene for nær og fjern fremtid. Ingen beslutninger «appear to be in terms of instantaneous magnitudes». Hvis vi brukte som inntektsperiode «the present minute or day», ville det nevnte forhold bli mer åpenbart for oss. «It is only the calendar-year, which some accountants sometimes regard as fundamental, that blinds us to this fact», skriver Samuelson. Adam Smith gjorde rett i at at han skrev om nasjonenes rikdom, og ikke om deres inntekt.

Det var forøvrig hyggelig å se at Samuelson i sitt skrevne innlegg også tok seg tid til å gå i rette med skattesystemet på et bestemt punkt: — «there does arise for the individual problems of valuation of lifetime earnings and of depreciation. A so-called «personal income tax» that treats the perpetual earnings of securities the same as of a doctor or actor in the prime of life chooses to ignore a substantive difference».

Fellner minnet om at ny kapital kan være av arten «capital-saving», dvs. at den rammer og ødelegger for enheter i sin egen gruppe, som eksempel nevnte han «the wireless». For utviklingen av forholdet totale realkapital/totalproduksjon er det imidlertid ikke essensielt om vi hovedsakelig får «capitalsaving» eller «labour-saving innovations», hevdet han.

Diskusjonen var nå dreid inn på en sak som la mange på hjertet, nivået for og utviklingen av «capital coefficients», i. e. «the ratio between the capital stock and the output produced by it». En rekke herrer, på konferansen kalt praktikerne, hadde nettopp årelangt statistisk arbeide bak seg ved beregning av slike koeffisienter. Bl. a. fremla Goldsmith tall fra den amerikanske økonomi, og Hoffmann fremla tall fra den tyske.

Domar hevdet at mens det for få år siden var etterspørseloverskudd, hadde vi nå nærmest et tilbudsoverskudd av kapitalkoeffisienter. Det er nå ofte ikke godt å vite hvordan vi skal tolke, og når vi skal bruke, mange av de beregnede tall. — Ved konstruksjon av disse summarisk-beskrivende data støter vi bl. a. på disaggregerings-problemet, nevnte Domar: Hvis et land ett år importerer særlig mye, kan dette gi høye produksjonstall, og en kan få overdrevet inntrykk

av hva realkapitalen yter dette år. F. eks. kan nedgangen i kapital-koeffisienten for jordbruks-sektoren i USA vesentlig tilskrives den økende import til denne sektor.

Domar kommer videre inn på spørsmålet om kapitalens faktiske depresiering. «Svinner» kapitalgjenstandene ved bruk, representerer de etter hvert en mindre mengde kapitalinnsats, og en slik tendens forekommer sikkert nok. Men en kommer selvfølgelig ofte helt på avveie om en legger bedriftenes egne avskrivninger til grunn, f. eks. er nå gjerne et skip omtrent et skip (så godt som før), selv om det er nedskrevet til få kroner. Det å nytte lineær avskrivning, og slik at gjenstandenes verdi er null ved utrangeringen, er sikkert også lite realistisk. Mer realistisk er da oftest trolig det ytterliggående prinsipp å anta at den faktiske depresiering er relativt liten, og at det er en bra tilnærmelse å regne med samme realverdi for en og samme kapitalgjenstand helt til den skiftes ut. Dette prinsipp hadde bl. a. Hoffmann anvendt.

Konsekvensene av at den levetid kapitalgjenstandene er bygget for kan variere fra sektor til sektor, og over tiden innen samme sektor, burde derimot deltagerne diskutert nøyer, mener jeg. Tenker vi oss at en bransje skiller seg ut ved at den bruker kapital som er produsert med henblikk på en særlig lang levetid, og som derfor er særlig dyr, vil denne bransje, cet. par., ha høyere kapitalkoeffisient enn de andre, i hvert fall når vi har bruttotall. Og går vi over til å se på nettotall kan vi ikke uten videre gå ut fra at kapitalkoeffisienten for denne bransje har like lavt nivå som for de andre bransjer. Går en sektor over til å bruke kapitalgjenstander som er bygget for kortere varighet enn tidligere, og som derved produseres billigere, vil dette gi en tendens til at kapital-koeffisienten synker (på grunn av lavere tall i telleren). Dette gjelder når tallene for realkapitalen beregnes på grunnlag av markedspriser, uten at en forsøker å korrigere for ulikheter m. h. t. den levetid gjenstandene er bygget for.

En etter manges syn oppsiktsvekkende og interessant observasjon er at kapitalkoeffisienten synes å ha et noelunde stabilt nivå, uavhengig av tid og sted. Tallet er ofte ca. 4, av og til ca. 3 eller opp mot 6, men sjelden er utslagene mer radikale. Det gjelder om vi bl. a. betrakter så ulike, til dels vesensforskjellige land, som USA, Irland og India. (De marginale kapitalkoeffisienter varierer dog mer). Heller ikke finner vi noen tydelig trend for kapitalkoeffisientenes utvikling, ble det hevdet. Det ble her noe diskusjon om når en skal synes at utslagene er forbausende små, om kriteriet for «stabilitet».

Kaldor la frem en modell som han mente kunne bidra til å forklare kapitalkoeffisientenes stabilitet. Han regnet bl. a. med at forholdet mellom kapital og arbeidskraft var gitt og fast for hver bransje. Videre trakk han det tekniske fremskritt eksplisitt inn, samt produsentenes tilpassing, m. m. Modellen ga tendens til en tilpassing som betyr at kapitalkoeffisienten er



konstant. — Ved den videre diskusjon nevnte Kaldor utviklingen i Norge som et viktig argument. Her var investeringsnivået drevet «kunstig» i været etter krigen, og følgelig hadde også kapitalkoeffisienten steget betydelig, hvilket stemte godt med hans teori. Undertegnede synes dog han måtte nevne visse andre forhold av betydning for de norske tall, som bør med i betraktningen før vi eventuelt gir den høye investeringsraten skylden.

Også fordelingsteoretiske spørsmål ble diskutert. F. eks. la Solow frem en modell som bygde på Wicksell's «Mathematical Analysis of Åkerman's Problem». Modellen ga bl. a. som resultat at kapitaleierandelen er uavhengig av den samlede kapitalmengde, av «the scale of the economy». Det ble imidlertid understreket i diskusjonen at dette resultat ble «puttet inn i» modellen, da en som et tilnærmet uttrykk for produktfunksjonen brukte en «Cobb-Douglas funksjon». Da er nemlig grenseproduktivitene av kapital og arbeid proporsjonale gjennomsnittsproduktivitene, og dette kan lede til diverse spesielle resultater.

Konferansen ble godt arrangert. Forfatteren av et møtes «paper», som alle skulle ha lest på forhånd, ble gitt noen minutter til rekapitulering av enkelte hovedpunkter. Dernest fikk en spesielt forberedt første opponent ordet, og diskusjonen var i full gang. Tolker oversatte fra fransk til engelsk, og delvis omvendt, og imponerte. (En av dem er forøvrig professor). Etter morgenens møte dro deltagerne til en badestrand hvor diskusjonen ofte fortsatte til lands og til vanns. På redaktørens spørsmål om hvordan det var å møte så mange kjente størrelser vil jeg si det var lærerikt og hyggelig, men også nevne Boysen's kommentar den gang Eliott hadde flyttet 1500 meter rekorden et drøyt hakk ned i høst, en bør ikke se på slike folk som et slags fenomener, men heller — som folk som er nådd så langt ved arbeid og gode treningsmetoder.

Etter møtet gikk vi over til bare å være turister. Jeg tok båt til Athen, og grekerne jeg kom i snakk med ombord uttalte seg raskt og temmelig opphisset om Cypros-spørsmålet, og de kom også fort inn på at nå hadde Hellas større handelsflåte enn Norge, eksilredernes tonnasje inklusive. Forøvrig må en bli slått av hvor vegetasjonsløst store deler av Hellas er, hvor lite det kan være å leve av mange steder. — Turisttrafikken er svært kommersialisert. På de historiske steder møtte en nesten alltid folk gruppevis, og kommer en til et hotell finner folkene her straks ut hvilke bestemte arrangerte turer en skal delta i. Den greske folketype er ganske karakteristisk (og spredningen er mindre enn i Italia) synes jeg, bl. a. middels høy, slank og med mørkt hår og mørke øyne. Likheten med de antikke skulpturers mennesketyper synes temmelig moderat, men det greske flyselskap «Olympic Airways» hadde flyvertinner med de mest klassiske trekk og hvis øyne var likeså lys blå som gudinnen Athene's.

# LEIF HØEGH & CO. A/S

Parkveien 55

OSLO

Sentralbord 56 35 80

## SKIPSREDERI

Ved å tegne

### **livsforsikring med familietillegg**

Kan De trygge familien med et beløp som virkelig monner mot et overkommelig utlegg til premie.

Eksempelvis kan en 28-årig økonom som nylig har giftet seg — eller som er klar over at det nu er på tide å gjøre det — for en årlig premie på kr. 385,— få en forsikring på kr. 10 000,— som utbetales ved hans 70. år eller tidligere død, med familietillegg som sikrer utbetaling av det femdobbelte beløp — kr. 50 000,— — ved død i de første 20 år.

Ved død innen 1. januar 1963 garanterer Norske Liv dessuten et tillegg som i dette tilfelle utgjør 15%, slik at den samlede utbetaling ved død før 1. januar 1963 blir kr. 57 500,—.

## **NORSKE LIV**

Stiftet 1844

# Indeksoppgjøret høsten 1958

AV CAND. OECON. KOLBJØRN POLLEN

*Vi gjengir her prosedyreinlegget fra Embetsmennenes Landsforbund for Rikslønnsnemnda i tvisten mellom staten og tjenestemennene om indeksoppgjøret. Prosedyren ble ført av fungerende sekretær i Landsforbundet, cand. oecon. Kolbjørn Pollen, som er formann i Sosialøkonomisk Samfunn's medlemsgruppe for statsansatte.*

*Red.*

## 1. Indeksavtalens utforming og bakgrunn

Den siste lønnsavtalen for offentlige tjenestemenn ble på en del punkter utformet etter mønster fra våroppgjøret med arbeidstakere i det private næringsliv. To sentrale bestemmelser ble vedtatt. Avtalen skulle gjelde helt fram til 1. juni 1960. For å sikre tjenestemennenes lønninger i mellomtiden ble det innført en halvautomatisk indeksklause. Vi henviser til avsnitt V i Stortingets vedtak «om lønnsregulering for endel offentlige tjenestemenn m. v.».

Allerede under forhandlingene om avtalen var det klart at vi sto foran en periode med betydelig prisstigning. Tjenestemennene vedtok avtalen i tillit til at indeksbestemmelsen skulle virke etter sin hensikt. Resultatet av dette indeksoppgjør og eventuelle senere oppgjør i perioden avgjør om det også for fremtiden vil bli mulig å få i stand så langsiktige lønnsavtaler som denne gang.

Allerede i juni 1958 passerte levekostnadsindeksen «den røde streken». Embetsmennenes Landsforbund fremsatte derfor krav overfor Lønns- og prisdepartementet om full kompensasjon for de offentlige tjenestemenn. I et innledende forhandlingsmøte ble saken utsatt inn til indeksoppgjøret i det private næringsliv var nærmere avklart. Etter at indeksoppgjøret i det private næringsliv ved provisorisk anordning ble overført til tvungen lønnsnemnd, ble partene enige om å la lønnsoppgjøret for offentlige tjenestemenn løses ved frivillig lønnsnemnd. I alle de forberedende forhandlingsmøter har tjenestemannsorganisasjonene opprettholdt kravet om en generell lønnsøkning på 4,6 prosent for offentlige tjenestemenn, mens staten har tilbudt den samme kompensasjon som arbeidstakere i det private næringsliv med nødvendige tillempninger.

## 2. Kort om den alminnelige økonomiske situasjon

Et lønnsoppgjør med statsansatte lønnsmottakere er i dag så omfattende at resultatet kan få indirekte konsekvenser for samfunnsøkonomien i sin alminnelighet. Det vil være alminnelig kjent at næringslivet i Norge, som i Vest-Europa ellers og i USA, er inne i en stagnasjonsperiode. Den usikre situasjonen har i så høy grad preget avisspaltene, og den alminnelige økonomiske debatt, at det her skulle være unød-

vendig å gå i detalj. Vi nøyer oss med å trekke fram enkelte hovedpunkter, og viser forøvrig til partsinnleggene i hovedoppgjøret mellom LO og NAF, Statistisk Sentralbyrås utredning om konjunkturtendensene sommeren 1958 og St.meld. nr. 86 (1958) «Halvårsmelding om Nasjonalbudsjettet 1958». De mørke trekk i bildet er en alminnelig produksjonssvikt, større arbeidsløshet og større underskott på driftsbalansen overfor utlandet enn en regnet med ved årets begynnelse. Industriproduksjonen har eksempelvis gått ned med ca. 4 prosent fra første halvår i fjor til første halvår i år. I slutten av august var tallet på registrerte arbeidsløse vel 10 000, eller bortimot det dobbelte av året før. Underskottet på driftsbalansen overfor utlandet for første halvår 1958 er foreløpig anslått til 600 mill. kr., mot 29 mill. kr. året før. Men bildet har også lysere sider, og det er få som tror at vi står overfor en varig konjunkturedgang av omfang som i mellomkrigstiden. Denne tro er blant annet begrunnet ut fra tendenser som gjør seg gjeldende i økonomien. Selv om arbeidsløsheten har økt, utgjorde den i slutten av august likevel bare 1 prosent av den totale sysselsettingen. Den er således ikke noe påtrengende problem totalt sett, selv om den kan være påtrengende nok innenfor bestemte bransjer og distrikter. Valutabeholdningen har økt på grunn av offentlig og privat opplåning. Myndighetene står derfor friere om de ønsker å føre en mer ekspansiv økonomisk politikk. I USA er det tegn som tyder på at bunnen er nådd, produksjonen har eksempelvis stegnet fra måned til måned siden i mai. Det politisk-økonomiske klima har også skiftet. Ministerrådet i OEEC har anbefalt medlemslandene å stimulere til økonomisk ekspansjon. De kontraktive tiltakene i kampen mot inflasjonen er kommet mer i bakgrunnen. Alle disse faktorene gjør at perspektivet vel i dag er noe lysere enn for bare et par måneder siden. I «Halvårsmeldingen om nasjonalbudsjettet» regner Finansdepartementet med at nasjonalproduktet vil ligge på samme nivå i 1958 som året før. Den økonomiske situasjon skulle derfor ikke være til hinder for å opprettholde lønnsnivået reelt sett.

I det private lønnsoppgjøret var bedriftenes konkurranseevne overfor utlandet sterkt framme i debatten. Tilsvarende resonnering kan ikke uten videre overføres på et offentlig lønnsoppgjør. Offentlig lønnsøkning vil ikke direkte slå ut i bedriftenes kostnader, selv om lønnsøkning til dels må dekkes av økte skatter. Problemet blir heller et spørsmål om større offentlige utbetalinger kan ha uheldige bivirkninger. Vi er inne i en periode med etterspørselssvikt slik at det vanskelig kan sies at større offentlige utbetalinger er en direkte ulempe. Tvert imot må en regne med at økte offentlige utgifter vil være

et naturlig ledd i en motkonjunktur-politikk. Selv om vi selvfølgelig er klar over at det kan diskuteres om de økte utgifter med større hell kan bevilges til andre formål enn over lønnsbudsjettet.

3. Prisutviklingen

Våren 1958 ble subsidiepolitikken lagt om. Subsidiene på en rekke alminnelige forbruksvarer ble helt eller delvis avvirket. Vårmånedene ble derfor preget av en sterk stigning i levekostnadene. Tabell 1 viser utviklingen i levekostnadsindeksen for industriarbeiderfamilier i første halvår 1958. (I de 3 siste månedene i 1957 lå indeksen på 153).

Tabell 1. *Utviklingen i levekostnadsindeksen for industriarbeiderfamilier i 1958.*

|         |     |       |     |
|---------|-----|-------|-----|
| Januar  | 154 | April | 158 |
| Februar | 155 | Mai   | 159 |
| Mars    | 155 | Juni  | 160 |

Etter at «den røde streken» ble passert i juni, har prisene fortsatt å stige. I månedene juli og august lå indeksen på 162, i september på 163. En rekke faktorer tilsier at prisstigningen ikke har stoppet opp. I høstmånedene vil bl. a. jordbruksavtalen, ytterligere reduksjon i subsidiene og prishevingen på visse offentlige tjenester slå ut i indeksen. Videre kan lønnsoppgjøret i det private næringsliv ha en viss prishevingseffekt. Få faktorer trekker i den andre retningen. Til tross for stagnasjonstendensene er prisoppgang et internasjonalt fenomen. I «Halvårsmeldingen om nasjonalbudsjettet 1958» regner Finansdepartementet med at indeksen i desember 1958 vil ligge på 163, et tall som neppe er regnet for høyt. Det indeksoppgjøret vi nå er inne i, er neppe det siste i avtaleperioden. Det er tvert imot ikke urimelig å anta at indeksen i vintermånedene 1959 vil ligge på et så høyt nivå at den kan danne grunnlag for et nytt indeksoppgjør.

Subsidiereduksjonen førte til at prisstigningen slo spesielt sterkt ut i matvaresektoren. Fra desember 1957 til juni 1958 steg matvareindeksen med hele 10,7 prosent, mens totalindeksen steg med 4,6 prosent. Det er alminnelig anerkjent at en stigning i matvareprisene går mest utover de lavere inntektsgrupper, fordi matvareandelen veier tyngre på utgiftsbudsjettet. Betydningen blir likevel ofte overdrevet. For å vise hvilke konsekvenser en slik ensidig stigning i matvareprisene har for noe høyere inntektslag, har en nedenfor sammenliknet Statistisk Sentralbyrås levekostnadsindeks for funksjonærer i høyere inntektsklasser med den ordinære indeksen for industriarbeiderfamilier. (Desember 1957 = 100).

|                                     | Desember<br>1957 | Mars<br>1958 | Juni<br>1958 |
|-------------------------------------|------------------|--------------|--------------|
| Industriarbeider-<br>indeksen ..... | 100              | 101,3        | 104,6        |
| Funksjonærindeksen                  | 100              | 101,2        | 103,8        |

Det viser seg at indeksen for funksjonærer i høyere inntektsklasser har steget noe mindre, selv om forskjellen er liten. Når forskjellen ikke

blir større, skyldes det at matvareandelen tross alt ikke er så ulik for de to utgiftsbudsjetter. I levekostnadsindeksen for industriarbeiderfamilier utgjør matvareandelen vel 38 prosent av utgiftsgrunnlaget, mens det tilsvarende tall i funksjonærindeksen er ca. 30 prosent. Denne forskjellen er ikke større til tross for at funksjonærindeksen bygger på en forbrukergruppe som i 1952—53 hadde en så pass høy gjennomsnittsinntekt som vel 21 000 kr. Det tilsvarte den gang omtrent ekspedisjonssjefnivået i statens lønnsregulativ.

4. Trekk fra hovedoppgjøret for arbeidstakere i det private næringsliv

Etter at indeksforhandlingene mellom NAF' og LO var brutt, ble det som nevnt ved provisorisk anordning av 1. august 1958 bestemt at tvisten skulle avgjøres av Rikslønnsnemnda. Jeg tillater meg å rekapitulere noen punkter av den ærede nemnds kjennelse. Kjennelsen gikk stort sett ut på at normallønnssatsene skulle heves med 3,5 prosent, begrenset oppad til 25 øre pr. time. Akkordtariffene ble hevet med 2,5 prosent. Tillegget er beregnet til gjennomsnittlig å utgjøre 1 øre pr. time for menn og 12 øre pr. time for kvinner. For alle sett under ett regner en med at kjennelsen innebar en gjennomsnittlig lønnsøkning på ca. 3 prosent.

Flertallet i Rikslønnsnemnda vurderte den økonomiske situasjon relativt optimistisk. Med utgangspunkt i ekspertuttalelser ble det ikke regnet med en varig konjunkturedgang. Det ble videre lagt vekt på at en lønnsøkning kunne ha en etterspørselstimulerende effekt, noe som i dag kunne være en fordel særlig for forbruksvareindustrien. Flertallets sluttmerknader i premissene til kjennelse har spesiell interesse. Vi siterer:

«Ved fastsettelsen av lønnstillegget har vi tatt sikte på å løfte reallønnen til noenlunde samme nivå som i 1957. Vi har tatt hensyn til at det har funnet sted visse lønnsforbedringer i løpet av første halvår. Det er noe uklart hvilken vekt det skal legges på lønnsglidningen, idet partene har noe forskjellig mening om dens størrelse. Vi har ikke funnet å kunne ta hensyn til de skattelettelser som blir gitt fra 1. januar 1959, og under hensyn til at det foretas et generelt lønnsoppgjør, har vi ikke lagt noen vesentlig vekt på økningen av barnetrygdens ytelser fra 1. juli i år. Når det er satt et høyere prosentvis tillegg på tidlønn enn på akkord, er det i samsvar med den linje som er fulgt ved endel større tariffoppgjør etter frigjøringen, således også ved lønnsnemndkjennelsen i 1951 om et generelt dyrtidstillegg.»

5. Priskompensasjon når statsansatte arbeidstakere sees under ett

Det oppgjør vi nå står overfor, gjelder kompensasjon for den prisstigning som har foregått fra årsskiftet til juni 1958. I denne perioden har som nevnt levekostnadsindeksen steget med 7

poeng eller 4,6 prosent. På denne bakgrunn har Embetsmennenes Landsforbund krevd at de offentlige tjenestemenns lønninger blir regulert oppover med et beløp som tilsvarer prisstigningen. En har da holdt seg innenfor de grenser som indekssklausulen i tariffavtalen fastsetter. Det bør likevel sies at tjenestemennene ikke får full kompensasjon selv om «4,6 prosent-kravet» blir gjennomført fullt ut. Dette skyldes to forhold, nemlig skattene og den prisstigningen som foregår etter juni 1958.

Et indekstillegg kommer på toppen av den ordinære inntekten, og fører til at den gjennomsnittlige skatteprosenten øker. Dette er en følge av det progressive skattesystemet. Det framgår av tabell 5 nedenfor at det ville være nødvendig med et lønnstillegg på 5 til 9 prosent for at den delen av lønnen som tjenestemennene disponerer, skulle stige med 4,6 prosent. Vi kommer tilbake til disse forhold senere.

Resultatet av dette lønnsoppgjøret vil bestemme tjenestemennenes lønninger helt fram til et eventuelt nytt indeksoppgjør. (Et eventuelt nytt oppgjør kan etter avtalen tidligst komme i stand 15. januar 1959). På grunn av den monotone prisstigningen vil lønningene reelt sett gå ned. Vi har tidligere nevnt at Finansdepartementet regner med en indeks på 163 i desember. Holder det stikk, betyr det at indeksen i gjennomsnitt for annet halvår 1958 vil ligge 2—3 poeng høyere enn det indekstall som danner grunnlaget for dette oppgjøret.

De forhold som her er pekt på, gjør seg også gjeldende for privatansatte arbeidstakere og setter ikke de offentlige tjenestemenn i en spesiell situasjon. Det er derfor nærliggende å spørre om «4,6 prosent-kravet» er rimelig sett på bakgrunn av oppgjøret i det private næringsliv. Her må den omfattende lønnsglidningen i det private næringsliv trekkes inn i vurderingen. I hele etterkrigstiden har de privatansattes lønninger steget også mellom tariffoppgjørene. I de senere år har den gjennomsnittlige lønns- glidningen for industriarbeidere utgjort ca. 4,5 prosent pr. år. Den siste lønnsavtalen med staten ble stort sett utformet etter en sammenlikning med de private lønninger i 2. kvartal 1957. Tabell 2 viser utviklingen i lønningene til voksne menn i industrien siden den gang.

Det viser seg at timelønnen har steget med 3,2 prosent fra 2. kvartal 1957 til 2. kvartal 1958. Endel av denne stigningen, ca.  $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$  prosent, skyldes en oppregulering av minstelønnene ved våroppgjøret 1957, mens resten, ca. 2,5 prosent,

må skyldes lønnsglidning. Lønns- glidningen ligger fortsatt så høyt at det er liten grunn til å tro at den har stoppet opp, selv om glidningen i det siste året lå noe lavere enn gjennomsnittet for de senere år. Dette betyr at indeksoppgjørene for offentlige tjenestemenn må ligge noe høyere enn i det private næringsliv, hvis ikke tjenestemennenes relative posisjon skal bli vesentlig svekket i avtaleperioden. Det siste indeksoppgjøret for det private næringsliv er beregnet til gjennomsnittlig å ville medføre ca. 3 prosent lønnsstigning. På bakgrunn av lønns- glidningen skulle det ikke være urimelig om oppgjøret med offentlige tjenestemenn lå 1,6 prosent høyere.

Nå har det ofte blitt innvendt at det også foregår lønns- glidning i staten gjennom justeringer og oppnorminger av enkelte stillinger. Det er vel riktig at det relative antall avansements- stillinger har blitt noe større i etterkrigstiden. Men oftest har disse avansementsstillingene blitt opprettet som et ledd i de alminnelige lønns- oppgjør, dels som et alternativ til generelle til- legg. Dette kan ikke sies å være lønns- glidning i vanlig forstand av ordet. Det foreligger beklage- ligvis ikke statistikk som viser hvilken grad det gjennomføres omnorminger i løpet av avtale- perioden. Men det ligger i sakens natur at det ikke kan bety mye i forhold til statens totale lønnsbudsjett. Det kan således nevnes at de største av de senere års justerings- og nomer- ingsoppgjør har medført uttellingene som andrer til bare noen få promille av det totale lønns- budsjetten. I denne sammenheng bør det også nevnes at det er en forutsetning at det i peri- oden fram til juni 1960 ikke skal kunne frem- mes ytterligere krav om endringer i plasseringen av enkeltstillinger og grupper av enkeltstillin- ger. Dette betyr at det ikke i større utstrekning vil foregå lønns- glidning av denne typen. Ved sammenlikningen med private må en videre være oppmerksom på at kvartalsstatistikken for industriarbeidere ikke omfatter formenn. En eventuell liknende glidning i det private vil føl- gelig ikke bli registrert i statistikken.

Det foreligger ingen fullstendige beregninger over lønns- glidningen for funksjonærer i det private næringsliv. Visse holdepunkter kan man imidlertid få ved å se på lønns- utviklingen for enkelte grupper. I varehandelen steg således månedfortjenesten for mannlige funksjonærer fra kr. 1073 til kr. 1100 i tiden 30. april 1957 til 30. april 1958 uten at dette skyldes tariff- bestemte forhold. For kvinner var den tilsva- rende stigning fra kr. 665 til kr. 691.

Tabell 2. Timelønn for voksne menn i industrien

|                  | 1957          |                           |                   | 1958          |                           |                   | Prosentvis                  |
|------------------|---------------|---------------------------|-------------------|---------------|---------------------------|-------------------|-----------------------------|
|                  | Time-<br>lønn | Bevegelige<br>helligdager | Korrigert<br>lønn | Time-<br>lønn | Bevegelige<br>helligdager | Korrigert<br>lønn | vekst i korri-<br>gert lønn |
|                  | kr.           | kr.                       | kr.               | kr.           | kr.                       | kr.               | pst.                        |
| 1. kv.           | 5,24          | 0,08                      | 5,16              | 5,46          | 0,10                      | 5,36              | 3,9                         |
| 2. kv.           | 5,71          | 0,37                      | 5,34              | 5,86          | 0,35                      | 5,51              | 3,2                         |
| Gj.sn. 1. halvår | 5,475         | 0,225                     | 5,25              | 5,66          | 0,225                     | 5,435             | 3,5                         |

## 6. Indekstillegget fordelt på lønnsklasser

Statens tilbud ved dette indeksoppgjør gikk ut på at statstjenestemennene skulle få samme kompensasjon som arbeidstakere i det private næringsliv. Hovedoppkjøret mellom LO og NAF gir få eller ingen holdepunkter i spørsmålet om hvordan indekstillegget skal fordeles mellom de ulike stillingsgrupper innenfor statens lønnsregulativ. Hovedoppkjøret går stort sett ut på at det gis et prosenttillegg på 3,5 prosent til tariff-lønnsbegrenset oppad til 25 øre timen. «Taket» er satt så høyt at det må være ytterst få som blir berørt av begrensningen. Praktisk talt alle arbeidere og funksjonærer vil finne ly under det. Forholdene ved lønnsoppkjørene i det private næringsliv og det offentlige er så forskjellig at hverken tariffbestemmelsene eller lønnsnemndas premisser kan overføres direkte. Det private lønnsoppgjør omfatter stillingsgrupper som ihvertfall grovt sett kan sammenliknes både etter arbeidets art og ansvarsområde. Lønnsoppkjørene med staten spenner over hele skalaen fra de lavestlønte aspirantstillingene til toppstillingene innenfor sjefsregulativet.

Vi skal gå litt tilbake i tiden og se hvordan indeksoppkjørene tidligere har vært gjennomført. «1948 regulativet» inneholdt indeksbestemmelser som i prinsippet forutsatte graderte tillegg. Kompensasjon for prisstigningen skulle beregnes til en viss prosent av reguleringstillegget og det ekstraordinære krisetillegget. Våren 1950 ble indeksbestemmelsene endret, men prinsippet med graderte tillegg ble opprettholdt, om enn med graderte tillegg ble opprettholdt, om enn i avdempet form. Samtidig ble basistallet i indeksbestemmelsene hevet. Som kompensasjon for dette ble det gitt et moderat gradert tillegg. I perioden fra høsten 1950 til 1952 ble det gjennomført en rekke indeksoppgjør, hvor kompensasjonen ble gitt i form av like «krone og øre» tillegg over hele regulativet. Dette brudd med prinsippet om graderte tillegg var situasjonsbestemt. Dette framgår av Finansdepartementets uttalelse foran oppkjøret i desember 1950. Vi siterer fra St.prp. nr. 141 (1950) s. 4:

«Departementet skal i denne forbindelse understreke at det gjennom det forslag som nå er lagt fram ikke er ment å bryte også i framtiden med prinsippene i de någjeldende indeksbestemmelser for statens tjenestemenn. Den ordning og det tillegg som er foreslått må bare sees som en overgangsordning for tiden fram til våren 1952.

For nærmere å presisere hva som ligger heri, skal departementet peke på den forskjell som vanligvis ligger i lønnsoppkjørene i det private næringsliv og det offentlige. Mens således et lønnsoppgjør for statstjenestemenn vil omfatte alle tjenestemenn i lønnsklasse 0 og opp til de høyeste stillinger i lønnsklasse 28, vil et lønnsoppgjør i det private næringsliv ikke spenne så vidt, idet de høyere lønninger vil være unntatt. Ut fra dette hensyn vil det derfor under vanlige forhold være

naturlig med graderte tillegg, idet en slik ordning vil markere og opprettholde den lønsmessige vurdering av stillingene som har vært foretatt under hensyntagende til de enkelte stillingers ansvarsområde og de krav som blir stillet for stillingene. Det er derfor grunn til på ny å understreke at når det under den foreliggende situasjon allikevel ikke er fremmet forslag om et gradert tillegg, skyldes dette at en i den vanskelige situasjon en er oppe i i dag ikke har funnet å kunne bryte linjen i det store lønnsoppgjør som er foretatt.»

Stortingets finanskomite sluttet seg uten forbehold til denne uttalelsen (Jfr. Innst. S. nr. 262—1950).

Embetsmennenes Landsforbund vil understreke departementets uttalelse om at graderte tillegg er nødvendig for å markere og opprettholde den lønsmessige vurdering av stillingene. Denne uttalelsen gjelder enda sterkere i dag etter at vi har fått de lange avtaleperiodene. Forhandlinger om de lønsmessige vurderinger av stillingene hører hjemme i justeringsoppgjør og generelle avtaleoppgjør, ikke i de mellomliggende indeksoppgjør. Embetsmennenes Landsforbund mener derfor at det er nødvendig at det gis prosentvis like tillegg over hele regulativet.

Embetsmennenes Landsforbund vil fremholde at de tidligere indeksoppgjør, med like tillegg, fikk uomtvistelig skadelige følger såvel for den enkelte tjenestemann som for samfunnet som helhet. Skadevirkningen av denne lønnspolitikk er neppe helt overvunnet enda. At sporene også har virket skremmende i våre naboland — som i en periode hadde indeksoppgjør av denne karakter — vitner blant annet det nye lønnsregulativ i Danmark om. Regulativet trådte i kraft fra 1. april i år og innholder en bestemmelse om indeksregulering av tjenestemennslønningene. Denne går i korthet ut på at det ved enhver stigning i indeksen på 1,4 prosent automatisk gis et tillegg på 1,2 prosent i lønnen, altså ca. 85 prosent kompensasjon. Prosentsatsen er konstant helt opp til kr. 38 500,—. «Taket» er satt så høyt at bare noen få tjenestemenn faller utenom. Disse få tjenestemenn nyter til gjengjeld godt av en relativt betydelig høyere lønn.

Embetsmennenes Landsforbund mener også at de progressive skatter i høy grad taler for en ordning med likt prosentuekt tillegg. Vi har nedenfor tatt inn to tabeller som viser hvordan skatten virker for stillinger på ulike trinn innen regulativet. Tabell 4 antyder konsekvensene av et prosentvis likt tillegg (4,6 prosent) på bruttolønns og tabell 5 viser hvor stort tillegget i bruttolønns måtte være for at lønn etter skatt skulle stige med 4,6 prosent. En har tatt utgangspunkt i topplønns i vedkommende lønnsklasse etter regulativet slik det gjelder fram til 1. januar 1959, og brukt de skattesatser som gjaldt for Oslo i 1958. Beregningene er gjennomført for skatteklasser 4. Ved fastsettelsen av «antatt inntekt» har en bare tatt hensyn til standardfradraget.



Tabellene taler for seg, de viser at selv om kompensasjonstillegget blir beregnet prosentvis likt for alle lønnsklasser, så vil de høyere stillinger relativt sett være vesentlig dårligere stillet enn før prisoppgangen. Skulle de høyere stillinger opprettholde sin relative posisjon, måtte tillegget ikke bare være prosentvis likt, men prosentvis progressivt. Det kan kanskje innvendes at det fra 1. januar 1959 vil bli innført vesentlige lempninger i progresjonen. Etter vår mening vedkommer disse skattelettelsene ikke dette oppgjøret. Det ville være direkte urimelig om en antisiperte en framtidig skattelettelse, uten samtidig å ta hensyn til den prisstigning som foregår før skattelettelsen blir innført. Under hovedoppgjøret i det private næringsliv uttalte da også flertallet i Rikslønnsnemnda at de ikke fant å kunne ta hensyn til skattelettelsene som blir gitt fra 1. januar 1959.

I debatten om lønnsoppgjørene i den senere tid har det vært lagt vekt på de uheldige konsekvenser det har for lavt lønnede grupper at det særlig er matvareprisene som har steget. Vi har tidligere vist at forskjellen blir liten selv om en nytter en indeks for funksjonærer i høyere inntektsklasser. Tar en hensyn til skattene, vil ikke et 4,6 prosent tillegg gi de høyere funksjonærer kompensasjon selv om en legger funksjonærindeksen til grunn. Videre må en være oppmerksom på at argumentet om matvareprisene betyr at en i realiteten bruker spesielle indekser for ulike stillingsgrupper. Dette måtte få konsekvenser for senere oppgjør, da det eventuelt ville være priser på andre varer som steg.

Konklusjon

E.L. kommer til å kreve at bruttolønssatsene til statens tjenestemenn blir hevet med 4,6 prosent, og vi har forsøkt å vise at dette kravet er rimelig. Ved vurderingen har vi lagt vekt på følgende hovedpunkter:

(1) Den økonomiske situasjon tilsier at real-lønningene blir holdt på samme nivå som i 1957. Vi bygger da særlig på Finansdepartementets antagelse om at nasjonalproduktet blir det samme i 1958 som året før. Skal offentlige tjenestemenn opprettholde det reelle lønnsnivå, må prosenttillegget ligge høyere enn i det private næringsliv. Vi minner om at lønnsnemnda ved fastsettelsen av lønnstillegget i det private hovedoppgjør tok hensyn til den lønnsglidning som hadde foregått. Det kan neppe sies at en tilsvarende lønnsglidning foregår blant offentlige tjenestemenn.

(2) Kompensasjonstillegget bør være prosentvis likt for alle grupper innen regulativene. Dette er nødvendig for at den lønnsmessige vurdering av stillingene ikke skal forrykkes i avtaleperioden. De progressive skattene tilsier også en slik ordning.

På denne bakgrunn fremlegges følgende påstand:

Alle grunnlønnsatser, alderstillegg, overtidsatser og pensjoner heves med 4,6 prosent. Ordningen gjennomføres både for det ordinære regulativ, sjefsregulativet og for de enkeltstillinger som er tatt ut av regulativet.

Oppreguleringen gjøres gjeldende fra 16. juli 1958.

Tabell 5. Nødvendig tillegg for at lønn etter skatt skal stige med 4,6 prosent.

|                       | Lønns-<br>klasse | Brutto-<br>lønn | Lønn etter<br>skatt | Tillegg i<br>bruttolønn | Tillegg i<br>nettolønn | Skatt av<br>tillegget | Tillegg<br>i lønn<br>e. skatt | I pst.<br>av lønn<br>e. skatt |
|-----------------------|------------------|-----------------|---------------------|-------------------------|------------------------|-----------------------|-------------------------------|-------------------------------|
|                       |                  | kr.             | kr.                 | kr.                     | kr.                    | kr.                   | kr.                           | pst.                          |
| Høyesterettsdommer    | —                | 41 250          | 26 880              | 1 897                   | 1 826                  | 1 088                 | 788                           | 2,7                           |
| Ekspedisjons-<br>sjef | 3 (s)            | 35 750          | 24 298              | 1 644                   | 1 573                  | 892                   | 681                           | 2,8                           |
| Byråsjef              | 19               | 27 025          | 19 978              | 1 243                   | 1 172                  | 512                   | 660                           | 3,3                           |
| Konsulent II          | 16               | 23 200          | 17 706              | 1 067                   | 1 003                  | 338                   | 665                           | 3,7                           |
| Sekretær I            | 11               | 18 075          | 14 508              | 831                     | 798                    | 269                   | 529                           | 3,7                           |
| Assistent I           | 3                | 11 975          | 10 152              | 551                     | 529                    | 93                    | 436                           | 4,3                           |

Tabell4. Skattemessige konsekvenser av et tillegg på 4,6 prosent i bruttolønnten.

|                    | Lønns-<br>klasse | Brutto-<br>lønn | Nødvendig<br>bruttotillegg | I pst. av<br>bruttolønn |
|--------------------|------------------|-----------------|----------------------------|-------------------------|
|                    |                  | kr.             | kr.                        | pst.                    |
| Høyesterettsdommer | —                | 41 250          | 3 421                      | 8,3                     |
| Ekspedisjonssjef   | 3 (s)            | 35 750          | 2 682                      | 7,5                     |
| Byråsjef           | 19               | 27 025          | 1 779                      | 6,6                     |
| Konsulent II       | 16               | 23 025          | 1 306                      | 5,7                     |
| Sekretær I         | 11               | 18 075          | 1 069                      | 5,9                     |
| Assistent I        | 3                | 11 975          | 606                        | 5,1                     |

# Sosialøkonomisk

## SAMFUNN

Direktør Reidar Carlsen vil den 25. november på medlemsmøte i Sosialøkonomisk Samfunn holde foredrag om «Nord-Norgeplanen — suksess eller fiasko». Møtet holdes i Humlen kl. 19.30.

— — — —

Sosialøkonomisk Samfunn har i oktober avholdt ett medlemsmøte. Dette ble holdt i de vanlige møtelokaler i Humlen den 7. oktober. Møtet var viet den nye studieordningen for det økonomiske studium. Plassene var godt besatt da byråsjef Botheim som Samfunnets formann overlot ordet til møtets innleder, professor Johan Einarsen.

Professor Einarsens innledende foredrag, som startet med det velkjente «Well», var en nøktern historisk oversikt over det økonomiske studiums utvikling fra 1905 og frem til i dag. Det skal dog ikke unnlates å nevnes at professor Einarsen, sin vane tro, krydret sitt foredrag med små bisetninger, slengbemerkinger og, ikke minst, megetsigende variasjoner i tonefallet, slik at selv et meget fullstendig referat ikke vil kunne yde ham full rettferdighet.

Professor Einarsen tok utgangspunkt i 1905, da vi fikk lov om statsøkonomisk eksamen. Det hele var forholdsvis beskjedent lagt an, og denne eksamen ble svært ofte tatt som et tillegg til juridicum. Det reiste seg etter hvert mye og berettiget kritikk mot studiet. Kravene ble, litt etter litt, skjerpet innenfor rammen av den bestående ordning, og det statsøkonomiske studium nærmet seg så smått det nivå de andre studier lå på. I 1934 ble det tatt et meget langt skritt fremover, i og med at man da fikk Lov om sosialøkonomisk embetseksamen ved Universitetet i Oslo.

I 1939 ble det første kull sosialøkonomer uteksaminert ved Universitetet, i henhold til loven av 1934. Man kan si at dette betegnet et gjennombrudd for sosialøkonomien i Norge. De første kull som ble uteksaminert etter den nye ordning er blitt gitt betegnelsen «de gyldne kull». Det økonomiske studium ble også, for en tid, noe av et motestudium.

Etter som årene gikk etter krigen, mistet det økonomiske studium karakteren av motestudium. Tvert i mot, man kunne spore en markert nedgang i søkningen til studiet, samtidig som fallspresenten blant studentene var betenkelig høy. Man merket en mer og mer høyrøstet kritikk mot studieordningen. Kritikken kom dels fra studentene og dels fra hold utenfor Universitetet. Delvis var kritikken politisk anløpen. Det

var også, for en stor del, nokså uklart hva kritikken egentlig gikk ut på.

Men i 1954 ble det så nedsatt en komite, Aukrust-komiteen, som skulle behandle spørsmålet om en ny studieordning. I komiteen var også etterspørselskretser, dvs. representanter for arbeidsgivere som har bruk for sosialøkonomer, representert. Komiteen avga sin innstilling i 1956. Denne innstilling dannet grunnlaget for Det juridiske fakultets økonomiske seksjons behandling av studieordningen, og for den innstilling som i sin tur av seksjonen ble fremlagt for Det juridiske fakultet den 28. mai 1958.

Vi kan ikke her gjengi alle de konkrete detaljer ved seksjonens forslag som professor Einarsen gjorde rede for i sin innledning. En mer detaljert redegjørelse er gitt i Sosialøkonomen nr. 3 juni 1958 skrevet av studentenes representant i seksjonen, Odd Høkedal.

Det ble foran nevnt at Einarsens innledningsforedrag hadde karakteren av en nøktern oversikt. Debatten hadde også et rolig og nøkternt preg og var langt mindre enn foregående debatter om studieordningen preget av store lidenskaper og mer eller mindre revolusjonære tankeganger. I det hele tatt ga debatten det inntrykk at lidenskapene hadde falt adskillig til ro, og at de fleste nå nærmest ville stille seg avventende for å se hva seksjonens innstilling ville føre til i praksis. Stort sett ble innstillingen vel mottatt. Det ble ikke reist fundamental og alvorlig kritikk mot den, samtidig som de fleste syntes å være enige om at den betyr et skritt fremover.

Av Universitetets lærerkrefter deltok — ved siden av professor Einarsen — professor Haavelmo, fru Herdis Thorén Amundsen, Hans Heli og Hans Jacob Kreyberg i debatten. Ellers deltok Knut Getz Wold, Erik Botheim, Schiøtz, Thor Haug, Harald Hanssen-Bauer og studentene Aud Risholm og Søhoel. Vesentlige nye momenter kom ikke frem i debatten. Det kan imidlertid være grunn til å merke seg at det fra studenthold ble hevdet at det sosialøkonomiske studium var svært lite kjent blant gymnasiastene. Studiehåndboka var visstnok den for gymnasiaster viktigste informasjonskilde når det gjaldt dette studium. Med utgangspunkt i dette dreiet debatten seg for en del om viktigheten av, ønskeligheten av og mulighetene for å øke tilgangen til studiet. Det var enighet om at «gullalderen» neppe ville kunne fortsette uten en vesentlig bedre tilgang til det Sosialøkonomiske studium.

— — — —

Den 25. oktober arrangerte Samfunnet kombinert Krone- og jubileumsfest i Oslo Militære Samfunn. Samme dags formiddag arrangerte Universitetet en høytidelighet i Aulaen i forbindelse med at det i år er 50 år siden de første statsøkonomiske kandidater ble uteksaminert ved Universitetet. Nærmere enkeltheter om tilstelningene foreligger ikke i skrivende øyeblikk. Vi skal senere bringe referater.

Statistisk Sentralbyrå,  
Biblioteket,  
Dronningensgt. 16,  
Oslø.